

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ У 2021 РОЦІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ОСВІТИ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ НЕВІДКЛАДНОГО РОЗГЛЯДУ

Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 27 січня 2022 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4104>

ТОПУЗОВ Олег Михайлович
доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
віце-президент Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

РЕГЕЙЛО Ірина Юріївна
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник, начальник
науково-організаційного відділу
апарату Президії Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

ГУДИМ Ірина Миколаївна
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
науково-організаційного відділу
апарату Президії Національної
академії педагогічних наук
України, м. Київ, Україна

Анотація. Представлено основні результати семи прикладних наукових досліджень з проблем розвитку освіти, що потребують невідкладного розгляду. За результатами завершених у 2021 р. досліджень отримано вагомі наукові результати, пов'язані з вивченням проблем повної загальної середньої освіти, освіти дітей з особливими освітніми потребами, професійної (професійно-технічної) освіти та психологічного супроводу освіти.

Ключові слова: прикладні наукові дослідження; проблеми розвитку освіти, що потребують невідкладного розгляду; загальна середня освіта; освіта дітей з особливими потребами; професійна (професійно-технічна) освіта; психологічний супровід освіти.

З метою реалізації пріоритетів державної політики у сфері освіти і науки Президією НАПН України запроваджено конкурсний відбір наукових досліджень з проблем розвитку освіти, що потребують невідкладного розгляду. У січні 2021 р. за результатами конкурсу визначено 7 прикладних наукових досліджень за 7 напрямками Пріоритетних напрямів (тематики) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок НАПН України на 2018-2022 рр.

Вченими наукових установ НАПН України проведено вагомую роботу, спрямовану на науково-методичне забезпечення функціонування та розвитку національної системи освіти згідно з цілями і пріоритетами державної освітньої політики, визначених стратегічними і програмними документами, зокрема відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722, Національної економічної стратегії на період до 2030 р., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179, Плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 рр., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1617-р; законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», іншими нормативно-правовими документами Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України у сфері освіти і науки.

У цілому за результатами проведених наукових досліджень підготовлено 96 одиниць продукції: 3 — наукової продукції (монографія, концепція, положення), 5 — виробничо-практичної (практичний посібник, методичні рекомендації), 17 — навчальної продукції (навчально-методичний посібник, навчальні та освітні програми, програмно-методичні комплекси), одну довідкову продукцію, 30 статей, 40 тез доповідей. З них друківаних та електронних видань — 88 (90,7 %) із 97, які впроваджені у закладах освіти різних рівнів, а також в органах державної влади та органах місцевого самоврядування

В Інституті педагогіки НАПН України за напрямом «Розвиток світової і національних освітніх систем» виконано дослідження *«Організація освітнього процесу в умовах непередбачуваних впливів (пандемія COVID-19): порівняльний аналіз (Україна — країни ЄС)»* (керівник — доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу

міжнародних зв'язків та наукової співпраці Н.О. Арістова).

Організація освітнього процесу в умовах непередбачуваних впливів (пандемія COVID-19): порівняльний аналіз (Україна — країни ЄС)

Проблема дослідження: Порівняльні дослідження освіти, педагогіки.

Керівник наукового дослідження: Н.О. Арістова, д-р пед. наук, професор.

Найістотніші наукові результати, досягнуті в ході проведення дослідження:

- **Тенденції змін** в організації освітнього процесу в Україні та країнах ЄС в умовах пандемії COVID-19.
- **Наукова продукція:** методичні рекомендації «Використання позитивного досвіду організації освітнього процесу в країнах ЄС в умовах непередбачуваних глобальних впливів у системі національної освіти України» та довідкове видання «Організація освітнього процесу в Україні та країнах ЄС в умовах непередбачуваних глобальних впливів».

Найважливіші наукові результати, досягнуті в ході проведення дослідження:

- *уперше здійснено порівняльний аналіз досвіду організації освітнього процесу в Україні та країнах ЄС у XXI столітті (в умовах непередбачуваних глобальних впливів, до яких віднесено пандемію COVID-19) на основі вивчення наукової літератури з проблеми дослідження, нормативно-правової бази та досвіду застосування оновлених форм організації, методів, прийомів і засобів навчання (на засадах інтеграції традиційних та інноваційних підходів, технологій і методик) в умовах дистанційного та змішаного форматів організації освітнього процесу в Україні та країнах ЄС на порівняльній основі (Малихін & Арістова, 2021);*

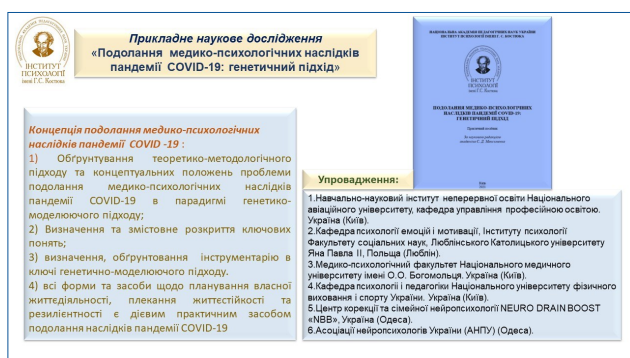
- *розроблено авторські опитувальники для здійснення аналітико-діагностувальної роботи, спрямованої на з'ясування тенденцій змін в організації освітнього процесу в Україні та країнах ЄС, зумовлених непередбачуваними глобальними впливами, до яких може бути віднесено пандемію COVID-19 (Toruzov et al., 2021);*

- *обґрунтовано систему інтегрованих психолого-дидактичних задач, які постають перед усіма суб'єктами освітнього процесу у парадигмі «вчителі — учні — батьки» під впливом пандемії COVID-19, та виявлення потенційних можливостей системи післядипломної освіти вчителів щодо оперативного подолання труднощів, які постають перед суб'єктами освітнього процесу у парадигмі «вчителі — учні — батьки» під впливом пандемії COVID-19 (Malykhin, Usca & Aristova, 2021).*

Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості їх використання у процесі оновлення освітніх програм, конструювання навчальних видань для здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти на засадах урахування специфіки

організації освітнього процесу в дистанційному та змішаному форматах, педагогічними працівниками для вдосконалення освітнього процесу в умовах пандемії COVID-19, що спричинило непередбачуваний інтенсивний перехід від традиційного очного навчання до дистанційного та змішаного працівниками закладів вищої та післядипломної освіти. Також результати дослідження є інструментом науково обґрунтованого підходу до імплементації позитивного досвіду організації освітнього процесу в країнах ЄС в умовах дистанційного та змішаного форматів в освітньому просторі України. (Малихін, Арістова, & Шпарик, 2021)

В Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України за напрямом «Вікова психологія та фізіологія» виконувалось прикладне наукове дослідження *«Подолання медико-психологічних наслідків пандемії COVID-19: генетичний підхід»* (керівник — доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України С.Д. Максименко).

Найважливіші наукові результати, досягнуті в ході проведення дослідження:

- розкрито основні *теоретико-методологічні підходи та концептуальні положення* проблеми подолання медико-психологічних наслідків пандемії COVID-19;
- *проаналізовано та виокремлено методики* розв'язання зазначеної проблеми:
 - методика роботи з психотравмивним досвідом;
 - методика роботи з особистісними ресурсами;
 - методика медитативної нейробиології,
 - методика діагностики деструктивності впливу складних життєвих обставин на особистість;
- *розроблено психодіагностичний інструментарій* з виявлення взаємозв'язків та закономірностей психічних і соматичних процесів при

виникненні і розвитку наслідків пандемії COVID-19 в Україні;

- *узагальнено та виокремлено загальні компоненти психічного здоров'я*, що стали дієвим практичним засобом подолання наслідків пандемії COVID-19;

- *конкретизовано дослідницькі конструкти* проблемного поля під час особливостей прояву наслідків пандемії COVID-19 із застосуванням новітніх технологій: інноваційної психології — арт-терапії (музикотерапія, мандалотерапія та ін.) для самоаналізу та зміни мислення, адаптації у кризових ситуаціях; неklasичної психології — теоретичного аналізу, нейротехнологій (медитації, нейрографіки тощо).

Дослідження сприяло розробленню концептуальних, теоретико-методологічних й методико-прикладних засад подолання медико-психологічних та культурних наслідків пандемії COVID-19 на основі генетичного аспекту розвитку і функціонування особистості.

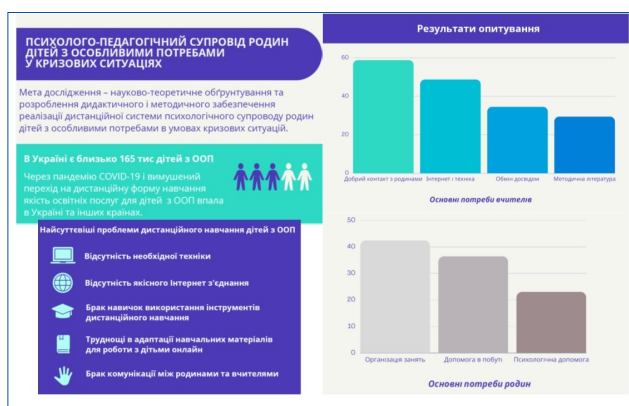
Уперше: концептуалізовано мультимодальний діагностичний підхід до постковідних станів; узагальнено та виокремлено психодіагностичний інструментарій з виявлення взаємозв'язків та закономірностей психічних і соматичних процесів при виникненні і розвитку наслідків пандемії COVID-19; розкрито потенціал генетичного підходу як методологічного підґрунтя дослідження зазначеної теми у перспективі; побудовано модель емпіричного дослідження та розроблено програму подальшого емпіричного дослідження теми на перспективу. Визначено основні підходи до зниження ризиків і загроз пандемії для психічного здоров'я населення та їх адаптаційних механізмів, під час спалаху COVID-19 (Islamova et al., 2021).

Удосконалено: основні змістові та функціональні характеристики медико-психологічних наслідків пандемії COVID-19 в Україні, виділено окремі категорії населення, які можуть складати групу підвищеного ризику. Вивчено низку конкретних психологічних проявів, що відображають цілісне системне бачення особливостей переживання психоемоційних станів та психічних розладів поведінкового ґенезу в умовах реагування на карантинні заходи.

Результати дослідницької роботи свідчать про вагомий потенціал подальшого розвитку щодо розроблення стратегії механізмів подолання медико-психологічних та культурних наслідків пандемії COVID-19 (Максименко та ін., 2021).

Дослідження психоемоційних станів українців на карантині у третю хвилю показало, що всі показники (депресія, тривожність, розлади сну, паніка, втома) залишаються на помірному рівні. До вагомих чинників, які позитивно впливають на психоемоційні стани віднесено: атмосферу в сім'ї (спокійні доброзичливі стосунки), можливість працювати (збереження роботи та робочого місця), інтернальний локус контролю особистості, вміння здійснювати самодопомогу, корегування власних психоемоційних станів та плекання медіаграмотності.

Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за напрямом «Освіта дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта» виконано дослідження *«Психолого-педагогічний супровід родин дітей з особливими потребами у кризових ситуаціях»* (керівник — доктор психологічних наук, професор, директор Л.І. Прохоренко), у якому вивчались теоретико-методичні засади реалізації дистанційного психолого-педагогічного супроводу родин дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах кризових ситуацій.

Визначено, що моделі дистанційного психолого-педагогічного супроводу родини дітей з ООП дошкільного віку в умовах кризових ситуацій до впровадження викликаних пандемією COVID-19 карантинних обмежень не розроблялись не лише на теренах України, а й у інших країнах. Держави з розвинутою економікою зіткнулися з тими ж труднощами, що й країни з менш розвинутою економікою. Водночас упровадження карантинних обмежень дало поштовх для розвитку дистанційних форм навчання і психолого-педагогічного супроводу, переважно з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Встановлено, що в процесі дистанційного навчання педагогічні працівники найбільше

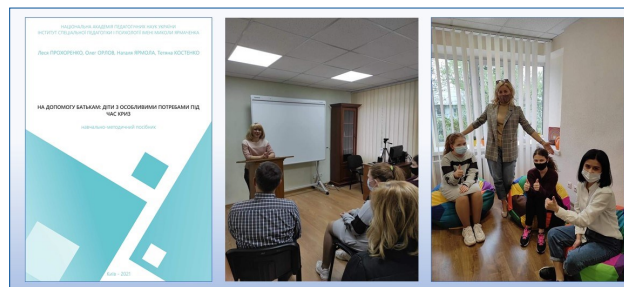
потребують: налагодження контакту з родинами дітей (58,8 %); якісного інтернет-з'єднання та техніки (48,7 %); організації обміну досвідом (34,5 %); методичної літератури (29,4 %).

З'ясовано, що в процесі дистанційного навчання родини, в яких виховуються діти з ООП, найбільше потребують: допомоги в організації розвивальних занять (42,4 %); допомоги в повсякденних питаннях (34,6 %); психологічної допомоги членам родини (23,0 %).

Виявлено найпоширеніші проблеми під час дистанційного навчання: відсутність якісного інтернет-з'єднання та необхідної техніки; труднощі в співпраці фахівців з батьками; брак навичок користування технологіями для онлайн-навчання; труднощі, пов'язані з адаптацією навчальних матеріалів до онлайн-навчання дітей з ООП (Прохоренко & Орлов, 2021)

Найвагоміші результати дослідження полягають у:

- встановленні основних світових тенденцій у розробленні дистанційних форм навчання і психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, виявлено найсуттєвіші бар'єри до впровадження таких форм навчання;
- виявленні найпоширеніших проблем під час дистанційного навчання: відсутність якісного інтернет-з'єднання; відсутність необхідної техніки; труднощі в співпраці фахівців з батьками; брак навичок користування технологіями для онлайн-навчання; труднощі, пов'язані з адаптацією навчальних матеріалів до онлайн-навчання дітей з ООП;
- розробленні теоретико-методологічного забезпечення навчання і психологічного супроводу сімей, в яких виховуються діти з ООП.

За результатами дослідження опубліковано навчально-методичний посібник «На допомогу батькам: діти з особливими потребами під час кризи», запропоновані технології психологічного супроводу апробовано під час науково-практичних заходів, надано рекомендації для підвищення кваліфікації психологів закладів

загальної середньої освіти та інклюзивно-ресурсних центрів щодо надання допомоги родинам дітей з особливими потребами (Прохоренко та ін., 2021).

В Інституті соціальної та політичної психології НАПН України за напрямом «Соціальна і політична психологія» виконано наукове дослідження *«Організаційні принципи і соціально-психологічні засоби поственції суїциду (буліциду) у закладі освіти»* (керівник — кандидат психологічних наук, заступник директора з науково-методичної роботи С.Л. Чуніхіна).

На основі аналізу чинної нормативно-правової бази з попередження самогубств та оперативно-го реагування на суїцидальні випадки, вчинені особами шкільного віку, встановлено відсутність в Україні утвореної на законодавчому рівні цілісної системи комплексного (психологічного, інформаційного, організаційного, соціального, медичного, правового) супроводу закладу освіти, в якому трапився суїцид (буліцид) або його спроба. За результатами опитування працівників психологічної служби системи освіти України (n=132) та фокус-групових досліджень (N=25) визначено актуальні запити освітянської спільноти щодо організації поственції суїциду (буліциду) або його спроби в закладі освіти, у тому числі в умовах дистанційного навчання.

Уперше розроблено типовий алгоритм поственційних заходів та організаційну модель поственційного супроводу закладу освіти, в якому трапився суїцид (буліцид) або його спроба, з опорою на дані порівняльного аналізу протоколів поственції, прийнятих в п'яти країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (Австралія, Англія, Бельгія, Канада, США), та виокремлені обов'язкові (інваріантні) складові

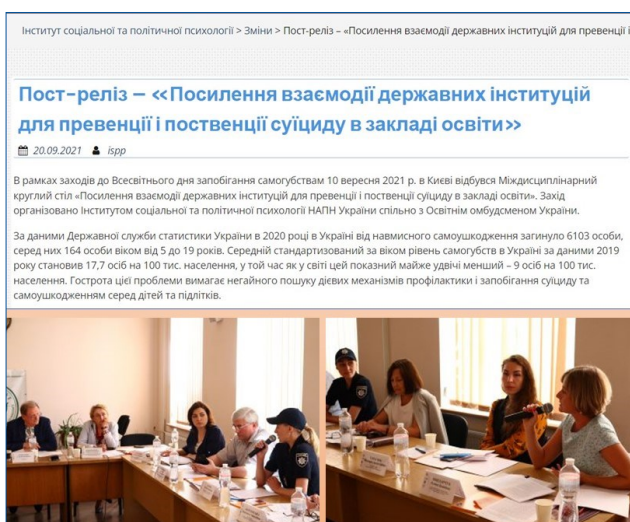
поственційного супроводу. Сформовано перелік соціально-психологічних вимог до здійснення кризової комунікації щодо суїцидальної проблематики на різних комунікаційних рівнях (Найдьонова та ін., 2021).

Основний зміст результатів дослідження можна резюмувати у вигляді таких підсумкових тез:

- ефективність поственційного супроводу закладу освіти, в якому трапився суїцид (буліцид) або його спроба, як обов'язкової ланки системної профілактики дитячих, підліткових та юнацьких самогубств, значною мірою залежить від точної ідентифікації постраждалих осіб та застосування щодо них комплексу підтримуючих заходів. До кола постраждалих можуть бути включені будь-які особи, чий психоемоційний стан змінився внаслідок вчиненого учнем закладу освіти суїциду (буліциду) або його спроби: члени родини, близькі друзі, однокласники, інші учні закладу освіти, педагоги, інші працівники закладу освіти, члени батьківської спільноти закладу освіти та місцевої громади в цілому. Основним завданням поственції є запобігання розвитку суїцидальних кластерів та забезпечення швидкого повернення закладу освіти та членів його колективу до нормального режиму функціонування;

- причинно-наслідковий зв'язок булінгу з динамікою групових процесів в окремих дитячих колективах і закладі освіти в цілому, з одного боку, і з дитячими, підлітковими, юнацькими суїцидами (спробами суїцидів), з іншого, обумовлює необхідність побудови поственційного супроводу закладу освіти відповідно до наукових уявлень про особливості колективного проживання досвіду горювання та втрати. Обґрунтовано невідкладність започаткування антибулінгової програми в закладі освіти навіть у тому випадку, якщо прямого зв'язку між зафіксованими епізодами булінгу і суїцидом (спробою суїциду) одного з учнів не встановлено;

- комплексний характер поственційного супроводу закладу освіти у випадку суїциду (буліциду) або його спроби забезпечується: завчасним формуванням кризової команди, навчанням її членів, розробкою протоколу поственції з визначенням маршрутів запиту зовнішньої допомоги. Критичного значення у системі поственційного супроводу набувають визначення груп ризику та організація для них медичної, соціальної, психологічної допомоги, а

також забезпечення належного кризовій ситуації режиму внутрішньої та зовнішньої комунікації щодо суїциду (буліциду) або його спроби в закладі освіти.

В Інституті педагогіки НАПН України за напрямом «Повна загальна середня освіта. Спеціалізована освіта» виконано наукове дослідження *«Науково-методичні засади створення модельних навчальних програм адаптаційного циклу базової середньої освіти»* (керівник — доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти Т.М. Засекіна).

Науково-методичні засади створення модельних навчальних програм адаптаційного циклу базової середньої освіти

Проблема дослідження: Теорія і методика навчання різних предметів і курсів у початковій школі, гімназії і ліцеї, закладах спеціалізованої освіти.

Керівник наукового дослідження: Т. М. Засекіна, д-р пед. наук, старший науковий співробітник.

Найістотніші наукові результати, досягнуті в ході проведення дослідження:

- **принципи** формування структури та змісту мовно-літературної, природничої, математичної та технологічної освіти в Новій українській школі на засадах компетентнісного підходу;
- **модельні навчальні програми** для 5-6 класів, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України № 795 від 12 липня 2021 року) та впроваджуються у пілотних закладах освіти в рамках інноваційного освітнього проекту Всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»;
- **наукова продукція:**
 - ✓ модельні навчальні програми для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти: «Українська мова», «Українська література», «Інтегрований курс літератури (українська та зарубіжна)», «Математика», «Природничі науки (інтегрований курс)», «Технології»;
 - ✓ методичні рекомендації «Використання модельних навчальних програм в освітньому процесі гімназії та інформаційно-аналітичні матеріали з предметної реалізації змісту базової середньої освіти в зарубіжжі»

Наукова новизна здобутих результатів дослідження полягає в тому, що за характером і сутністю розглянутих проблем воно є першим, у якому здійснено комплексне вирішення проблеми формування структури й змісту мовно-літературної, природничої, математичної та технологічної освіти з урахуванням національного та зарубіжного досвіду організації освітнього процесу на адаптаційному циклі базової загальної середньої освіти, а саме:

- *уперше обґрунтовано принципи* формування структури й змісту мовно-літературної, природничої, математичної та технологічної освіти на засадах компетентнісного підходу, що дало змогу визначити місце і призначення кожного предмета в загальній системі та обґрунтувати структурні особливості реалізації їх змісту;

- *визначено науково-методичні засади* створення модельних навчальних програм адаптаційного циклу базової середньої освіти та розроблено шість модельних навчальних програм («Українська мова» (Голуб & Горошкіна, 2021), «Українська література» (Яценко, 2021), «Літератури (інтегрований курс української і зарубіжної літератури)» (Яценко & Тригуб, 2021), «Математика» (Бурда & Васильєва, 2021), «Природничі науки» (вступ до природничих наук,

інтегрований курс природничих предметів)» (Засекіна та ін., 2021), «Технології» (Туташинський, 2021)), які отримали гриф Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України від 12 липня 2021 р. № 795) та впроваджуються у пілотних закладах освіти в рамках інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»;

Модельні навчальні програми для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти

- *забезпечено подальший розвиток* компетентнісно орієнтованих методик навчання та відповідного навчально-методичного забезпечення.

Ефективність виконаної роботи виявлено під час моніторингу впровадження модельних навчальних програм та під час методичних консультації (у режимі онлайн) з учителями-експериментаторами щодо ефективної організації освітнього процесу на уроках української мови, української літератури та літератури (української та зарубіжної), математики, природничих наук та технологій за підготовленими для апробації матеріалами. (Голуб та ін., 2021).

В Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за напрямом «Освіта дорослих. Післядипломна освіта» впродовж року реалізовано наукове дослідження *«Організаційно-педагогічні умови діяльності Університету третього віку»* (керівник — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заступник директора з науково-експериментальної роботи Г.І. Сотська).

Найвагоміші наукові результати, здобуті в ході виконання дослідження:

- *обґрунтовано* понятійно-термінологічний апарат дослідження. Конкретизовано базові

поняття дослідження (організаційно-педагогічні умови, університет третього віку, люди третього віку, старість, старіння звичайне, старіння успішне), уточнено тлумачення понять щодо освіти старших дорослих (неформальна освіта, геронтоосвіта, траєкторія слухачів, освітня послуга в університеті третього віку, ринок освітніх послуг, педагогічний персонал). *Доведено*, що науково-термінологічний апарат теорії і практики освіти людей третього віку перебуває на стадії трансформації у зв'язку з неадаптованістю тлумачень наявних терміносполук у галузі зарубіжної освіти дорослих у контексті вітчизняного наукознавства. *Складено* короткий словник основних термінів і понять щодо освіти старших дорослих;

- *проаналізовано нормативно-правове забезпечення* освіти старших дорослих, у тому числі документів у сфері неформальної освіти в Україні. Констатовано, що ефективному функціонуванню університетів третього віку сприяє законодавча база, що уособлює правові засади обґрунтування, розроблення та реалізації загальнодержавної політики в галузі освіти людей третього віку й покликана сприяти впровадженню соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» (УТВ) (Баніт & Гришко, 2021);

- *з'ясовано розвиток концепції* активного й позитивного довголіття в Україні, цілеспрямовану освітню, освітньо-дозвілєву діяльність людей старшого віку, новий для України напрям педагогічного знання — герагогіку (освітня геронтологія), що сприяло визнанню освіти людей старшого віку стратегічним напрямом державної політики (Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (2015 р.), Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 р. (2018 р.), Стратегія сталого розвитку України до 2030 р. (2018 р.);

- *теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено* організаційно-педагогічні умови діяльності Університету третього віку, серед яких:

- наявність нормативної, розпорядчої документації, зокрема Положення про Університет третього віку, Концепції його діяльності (Лук'янова, 2021a);

- урахування освітніх потреб людей третього віку;

- навчально-методичний супровід освітнього процесу в Університеті третього віку;

- *з'ясовано психологічні особливості* навчання людей третього віку, врахування яких забезпечує ефективність цього процесу (Лук'янова, 2021b):

- визначення потенційних можливостей і ресурсів учасників навчального процесу;

- формування концептуальних підходів, що визначають успішність геронтоосвіти;

- виявлення мотивів та інтересів, визначення освітніх потреб людей третього віку;

- забезпечення якості, задоволення від процесу навчання;

- створення умов співпраці (консолідація) у досягненні цілей навчання;

- узгодженість інтересів учасників навчання і установ, що здійснюють цей процес;

- *доведено*, що серед факторів, які сприяють навчанню людей третього віку, найбільш вагомим є їхня мотивація як система біологічних, соціальних, особистісних чинників, що спонукають включитися в освітній процес з метою реалізації власних можливостей та здібностей, розкриття внутрішнього потенціалу задля збереження гідної якості життя (Тринус, 2021);

- *схарактеризовано типологію* навчальних мотивів людей третього віку за критеріями:

цілеспрямованістю — соціальні, пізнавальні; модальністю — позитивні, негативні; локалізацією стимулів діяльності — зовнішні та внутрішні;

- розроблено навчально-методичний супровід освітньої діяльності університетів третього віку для управлінців, науковців, науково-педагогічних працівників, працівників соціальної сфери, широкого кола осіб, які працюють з літніми людьми (Сотська, 2021);

- обґрунтовано прогностичні рекомендації щодо розвитку освіти осіб третього віку в Україні, зокрема, доцільності:

а) розроблення державної цільової програми «Університети третього віку: навчатися ніколи не пізно», що матиме на меті сприяння підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері підтримки вразливих категорій дорослого населення, рівня та якості життя громадян похилого віку; створення умов для адаптації людей старшого віку у суспільстві, продовження активного довголіття, зміцнення їхнього здоров'я тощо шляхом залучення громадян до освітньо-просвітницьких ініціатив закладів неформальної освіти; підвищення якості та доступності освітніх послуг для дорослих старшого віку;

б) створення віртуальних університетів третього віку (онлайн університетів) на базі закладів вищої і післядипломної освіти, центрів соціального обслуговування громадян, бібліотек тощо, на які має бути покладено: подолання інформаційної нерівності та активне залучення людей різного, й, зокрема, старшого віку, до активного громадського, соціально-культурного життя шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій; формування й розвиток інформаційної культури людей пенсійного віку як складової культури навчання впродовж життя; сприяння створенню системи дистанційної освіти для осіб пенсійного віку, спрямованої на надання якісних і доступних освітніх послуг старшим дорослим як одній із вразливих категорій дорослого населення (Anishchenko, 2021);

в) посилення міжсекторної / міжвідомчої взаємодії та розширення мережевої взаємодії у сфері освіти дорослих старшого віку на місцевому й національному рівнях як підґрунтя здійснення адекватної соціальної політики шляхом зміцнення потенціалу УТВ та координації зусиль і співпраці з іншими закладами формальної і неформальної освіти, науковими установами, закладами культури, громадськими об'єднаннями, бізнесом, урядовцями у розширенні спектру послуг у сфері

неформальної освіти для мешканців старшого віку у регіонах; започаткування партнерств, підтримки міжсекторних платформ і діалогових майданчиків з обговорення питань розвитку неформальної освіти старших дорослих.

Зустріч із слухачами Університету третього віку Територіального центру соціального обслуговування Святошинського р-ну м. Києва (20 жовтня 2021 р.)

Моніторинг упровадження результатів наукового дослідження, здійснений на основі опитування цільової аудиторії користувачів, дав змогу виявити *соціальний ефект*: підвищення загальнокультурного рівня й соціальної активності дорослих старшого віку; посилення мотивації щодо саморозвитку, самореалізації; сприяння у розвитку навичок особистісного й професійного зростання; посилення привабливості навчання цільової групи дорослих в умовах неформальної освіти; популяризацію ідей активного довголіття; удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності університетів третього віку.

Білоцерківським інститутом неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України за напрямом «Професійна (професійно-технічна) освіта» виконано дослідження *«Удосконалення сучасних моделей підвищення кваліфікації педагогів професійної освіти в умовах сталого розвитку»*

ку» (керівник — доктор педагогічних наук, доцент, директор В.В. Сидоренко).

Найвагоміші наукові результати дослідження:

- *уперше розроблено*, експериментально перевірено і впроваджено в систему підготовки педагогів професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) компетентнісно орієнтовані моделі підвищення кваліфікації в контексті формування та розвитку їх науково-методичної, психолого-педагогічної, цифрової, конфліктологічної, коучингової тощо компетентностей;

- *здійснено екстраполяцію* спроектованих інноваційних моделей підвищення кваліфікації розвитку професійної компетентності педагогічних працівників закладів П(ПТ)О, компонентного складу моделей (цільового, аксіологічного, акметехнологічного, діяльнісно-упроваджувального, управлінського, моніторингово-результативного, рефлексійного) на систему підвищення кваліфікації педагогів закладів П(ПТ)О;

- *визначено формувально-процесуальні етапи* компетентнісної та акме-орієнтованої професійної підготовки педагогів та розроблено перспективні культуровідповідні форми її інституалізації в системі безперервної професійної освіти;

- *визначено технології* науково-методичного супроводу реалізації компетентнісно орієнтованих моделей підвищення кваліфікації педагогів професійної освіти у професійно-кваліфікаційному, дидактичному, соціальному, маркетинговому, інформаційно-комунікаційному, моніторинговому, психолого-мотиваційному, консалтинговому, коучинговому напрямках;

- *розроблено та експериментально перевірено* продуктивність та ефективність компетентнісно орієнтованих моделей для підготовки інноваційного, умотивованого, конкурентоспроможного педагога професійної освіти; запропоновано шляхи реалізації розроблених компетентнісно орієнтованих моделей організації та управління

процесом підвищення кваліфікації педагогів у системі безперервної професійної освіти;

- *розроблено й експериментально апробовано* на курсах підвищення кваліфікації та міжкурсовий період акметехнологічне науково-методичне забезпечення реалізації компетентнісно орієнтованих моделей підвищення кваліфікації (міжнародна монографія (Сидоренко та ін., 2021), освітні програми (Грядуща & Денисова, 2021), наукові статті, цифрові програмно-методичні комплекси (Сидоренко та ін., 2021);

- *уточнено зміст понять*: «сталий розвиток», «модель підвищення кваліфікації», «інноваційні компетентнісно-орієнтовані концептуальні моделі підвищення кваліфікації», «компетентність», «навички», «Soft Skills», «Hard Skills», «компетентний педагог», «науково-методична компетентність», «науково-методичний супровід», «інноваційна компетентність», «конфліктологічна компетентність», «цифрова компетентність», «безперервний професійний розвиток», «навчання впродовж життя», «акметехнологічне науково-методичне забезпечення»;

- *експериментально доведено* дієвість екстрапольованих спроектованих компетентнісно орієнтованих концептуальних моделей підвищення кваліфікації педагогів професійної освіти в контексті формування та розвитку науково-методичної, психолого-педагогічної, інноваційної, цифрової, конфліктологічної, коучингової тощо компетентностей, їх сутнісних складників, елементного складу (цільового, аксіологічного, акметехнологічного, діяльнісно-упроваджувального, управлінського, моніторингово-результативного, рефлексійного) на систему підвищення кваліфікації педагогів закладів П(ПТ)О.

- *подальшого розвитку* набули теоретичні і методичні засади професійно-педагогічної підготовки педагогічних працівників закладів професійної освіти, основні методичні підходи до розвитку науково-методичної, психолого-

педагогічної, інноваційної, цифрової, конфліктологічної, коучингової компетентностей педагогічних працівників закладів П(П)О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арістова, Н.О., & Малихін, О.В. (2021). Досвід подолання негативного впливу пандемії Covid-19 на систему освіти: країни Бенілюксу. *Перспективи та інновації науки*, 5(5), 78-87. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-78-87](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-78-87)
- Баніт, О.В., & Гришко, В.В. (2021). Сучасний стан розвитку університетів третього віку в Україні. *Імідж сучасного педагога*, (2), 18-22. <http://isp.poiippo.pl.ua/article/view/227797>
- Бурда, М.І., & Васильєва, Д.В. (2021). *Математика. 5-6 класи* : модельна навчальна програма. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/37YvJyI>
- Голуб, Н.Б., Васильєва, Д.В., Засекіна, Т.М., Науменко, С.О., Туташинський, В.І., & Яценко, Т.О. (2021). *Використання модельних навчальних програм в освітньому процесі гімназії* : методичні рекомендації. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/3uq7ORP>
- Голуб, Н.Б., & Горошкіна, О.М. (2021). *Українська мова. 5-6 класи* : модельна навчальна програма. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/3LgZ19P>
- Грядуща, В.В., & Денисова, А.В. (2021). *Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників закладів професійної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій (онлайн студія цифрових технологій)* : освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації галузі знань 01 Освіта для категорії слухачів «Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти» (В.В. Сидоренко, ред.). Біла Церква: БІНПО.
- Закон України «Про вищу освіту». (2014, 1 липня). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». (2015, 26 листопада). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
- Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Засекіна, Т.М., Билик, Ж.І., Лашевська, Г.А., & Яценко, В.С. (2021). *Природничі науки (вступ до природничих наук). Інтегрований курс природничих предметів. 5-6 класи* : модельна навчальна програма. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/3D8dzp8>
- Кабінет Міністрів України. (2021, 3 березня). *Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року* (179). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p>
- Кабінет Міністрів України. (2021, 9 грудня). *Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки* (1617-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-p>
- Лук'янова, Л.Б. (2021a). *Концепція діяльності Університету третього віку*. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка».
- Лук'янова, Л.Б. (2021b). Психолого-фізіологічні особливості осіб літнього віку та їх урахування у процесі навчання. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, (1), 9-18. [https://doi.org/10.35387/od.1\(19\).2021.9-18](https://doi.org/10.35387/od.1(19).2021.9-18)
- Максименко, С.Д., Литвинчук, Л.М., & Луньов, В.Є. (2021). *Подолання медико-психологічних наслідків пандемії COVID-19: генетичний підхід*: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2021. <https://bit.ly/3Is00NA>
- Малихін, О.В., Арістова, Н.О., & Шпарик, О.М. (2021). *Використання позитивного досвіду організації освітнього процесу в країнах ЄС в умовах непрогнозованих глобальних впливів у системі національної освіти України* : методичні рекомендації. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/3fN8cRt>
- Найдьонова, Л., Чуніхіна, С., Чорна, Л., Умеренкова, Н., & Гутник, К. (2021). Організаційна модель поственції суїциду (буліциду) або його спроби в закладі освіти: аналіз зарубіжного досвіду. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, (48), 124-144. [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi48\(51\).244](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi48(51).244)
- Президент України. (2019, 30 вересня). *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року* (722). <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
- Прохоренко, Л.І., Ярмола, Н.А., Костенко, Т.М., & Орлов, О.В. (2021). *На допомогу батькам: діти з особливими потребами під час криз* : навчально-методичний посібник. Київ: ФОП «Симоненко О.І.».
- Прохоренко, Л.І., & Орлов, О.В. (2021). *Діти з особливими потребами в умовах кризових викликів: навчання і супровід. Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-11>
- Сидоренко, В., Горошкова, Л., Ермоленко, А., Грядуща, В., & Денисова, А. (2021). *Improvement of modern advanced training models for CTE teachers in the context of sustainable development*. (Удосконалення сучасних моделей підвищення кваліфікації педагогів професійної освіти в умовах сталого розвитку) : колективна монографія. (В.В. Сидоренко, ред.). Poland: Bilostok.
- Сидоренко, В.В., Грядуща, В.В., & Денисова, А.В. (2021). *Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників закладів професійної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій (онлайн студія цифрових технологій)* : цифровий програмно-методичний комплекс. (В.В. Сидоренко, ред.). Біла Церква: БІНПО.
- Сидоренко, В. & Ермоленко, А. (2021). *Розвиток лідерської компетентності педагогічних працівників закладів професійної освіти в умовах сталого розвитку* : освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації. Біла Церква: БІНПО.
- Сидоренко, В., Ермоленко, А., & Горошкова, А. (2021). *Школа лідерів професійної освіти як інноваційна модель підвищення кваліфікації педагогів в умовах сталого розвитку* : цифровий програмно-методичний комплекс. (В.В. Сидоренко, ред.). Біла Церква: БІНПО.
- Сидоренко, В., Харагірло, В., Нежинська, О., & Торба, Н. (2021). *Школа педагогічного коучингу як компетентнісна модель професійного розвитку сучасного фахівця* : цифровий програмно-методичний комплекс. Біла Церква: БІНПО.
- Сотська, Г.І. (2021). Арт-технології у навчанні людей третього віку. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО*

- «Неперервна професійна освіта XXI століття», (4), 7-14. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(4\).2021.7-14](https://doi.org/10.35387/ucj.2(4).2021.7-14)
- Тринус, О.В. (2021). Розвиток мотивацій до навчання осіб третього віку. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*, (4), 38-46. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(4\).2021.38-46](https://doi.org/10.35387/ucj.2(4).2021.38-46)
- Туташинський, В.І. (2021). *Технології. 5-6 класи : модельна навчальна програма* Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/380gwNn>
- Яценко, Т.О. (2021). *Українська література. 5-6 класи : модельна навчальна програма*. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/3D7moQj>
- Яценко, Т.О., & Тригуб, І.А. (2021). *Літератури (інтегрований курс української та зарубіжної літератур). 5-6 класи : модельна навчальна програма*. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://bit.ly/3Dh4UB6>
- Anishchenko, O. (2021). Education of elderly people as an educational trend of Third Millennium. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*, (4), 21-25. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(4\).2021.21-25](https://doi.org/10.35387/ucj.2(4).2021.21-25)
- Islamova, O., Chudakova, V., Lunov, V., Kobzar, T., Boiko-Buzyl, Y. & Bondarenko, L. (2021). Development of distance learning system for law-enforcement higher education institutions: post-pandemic challenges and responses. *Laplace in Journal*, 7(3A), 665-674. <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202173A1474p.665-674>
- Malykhin, O., Usca, S., & Aristova, N. (2021). University lecturers' views on distance education during the Covid-19 pandemic: Ukrainian-Latvian comparative studies. In *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Vol. 5 (pp. 145-157). <https://doi.org/10.17770/sie2021vol5.6223>
- Topuzov, O., Malykhin, O., Usca, S., & Aristova, N. (2021). Ukrainian-Latvian comparative studies on university education: common European values and current challenges. In *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. Vol. 1 (pp. 696-706). <https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6423>

ON THE RESULTS OF PERFORMING IN 2021 THE APPLIED RESEARCHES ON THE EDUCATION DEVELOPMENT ISSUES REQUIRING URGENT CONSIDERATION

Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, January 27, 2022

Oleh Topuzov

DSc in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Vice-President, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Iryna Reheilo

DSc in Pedagogy, Senior Researcher, Head of the Scientific and Organisational Department, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Iryna Hudym

PhD in Pedagogy, Senior Researcher, Senior Research Fellow of the Scientific and Organisational Department, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The main results of seven applied researches on the education development issues requiring urgent consideration are presented. Significant research results have been obtained related to studying the problems of complete general secondary education, education for children with special needs, vocational education and training, and psychological support for education.

Keywords: applied research; education development issues requiring urgent consideration; general secondary education; education for children with special needs; vocational education and training; psychological support for education.

Дата публікації: 18 лютого 2022 р.